

ትምህርት-ነክ ቃሎች

ዲባቶ መስፍን አረጋ

Trace Science then, with modesty thy guide;
First strip off all her equipage of pride;
Deduct what is but vanity or dress,
Or learning's luxury, or idleness,
Or tricks to show the stretch of human brain,
Mere curious pleasure, or ingenious pain;
እስክንድር አቡኑ (Alexander Pope), *An Essay on Man*.

የሰገልን ፈር ተከተል - ከትህትና ጋራ
ተምራያለሁ በማለት - ባልተማሩት ሳትኮራ
ከንቱ ወዳሴ ሳትመኝ - ሳትወጣጠር በጉራ፣
የበኩልህን አበርክት - የተቻለህን ስራ
ካገርህ ተወግዶ የምንደጋ¹ ደንቀራ
የስልጣኔ ችቦ ተቀጣጥሎ እንዲበራ።
መስፍን አረጋ፣ አርብ፣ ሕዳር 27፣ 2001 ዓ.ም

መንደርደርያ

ይህ ጠማር (article) በትምህርት-ነክ ቃሎች ላይ የሚያተኩር ጠማር ነው። ጠማር ማለት ጥናታዊ ጽሑፍ እንደማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ጠማር (መጽሐፍ፣ ደብዳቤ፣ ክታብ) ከሚለው የግእዝ ቃል ነው።

በዚህ ጠማር ውስጥ ስለተካከተቱትና ስለሌሎች በሺ የሚቆጠሩ አያሌ አዳዲስ ሰገላዊ ቃሎች (scientific words) አመሰራረት በሰፊው ለመረዳት «ሰገላዊ አማረኛ» (አማርኛ) በሚል ርዕስ በቅርቡ ያሳተምኩትን መጽሐፍ መመልከት ያስፈልጋል።

ሰገል ማለት በግእዝ ጥበብ ማለት ነው «ሰብአ ሰገል» እንዲሉ «የጥበብ ሰዎች» ለማለት ሲፈልጉ። ይህም ቃል ሳይንስ የሚለውን የባእድ ቃል ይተካልናል። ከዚህም ሰገለኛ (scientist)፣ ሰገላዊ (scientific) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ስለዚህም «ሰገላዊ አማረኛ» ማለት «ሳይንሳዊ አማረኛ» (Scientific Amharic) ማለት ይሆናል። «አማርኛ» ማለት ደግሞ አማረኛንና አሮምኛን በማጣመር የፈጠርኩት ቃል ነው - ሰገላዊ አማረኛን በመጻፍ ቋንቋችንን ሰገላዊ - ማለትም ሳይንሳዊ - ለማድረግ የአሮምኛን ቋንቋ በሰፊው ተጠቅሜበታለሁና - ለአሮምኛ ቋንቋ ምስጋና ይግባወና።

የ«ሰገላዊ አማረኛ» ሁለተኛ ስርሰም (second edition) በቅርቡ ታትሞ ይወጣል። ይህም ጠማር በዚህ የ«ሰገላዊ አማረኛ» ሁለተኛ ስርሰም ላይ ምእራፍ 1 ውስጥ ሙሉ በሙሉ ተካቶ ይገኛል። ስርሰም (edition) ማለት - ከዚህ ቀደም ለማርባት በማያመችና አሻሚ በሆነ ሁኔታ - «እትም» እንለው የነበረው ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ሲፊሱ (እርማት) ከሚለው የአሮምኛ ቃል ነው። ግሱም ሲረባ ሲረሰመ (edit)፣ ስርስም (edited)፣ ሰርሳሚ (editor)፣ ስርሰማ (editing) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም «ሁለተኛ ስርሰም» (second edition) ማለት ከዚህ በፊት «ሁለተኛ እትም» እንለው የነበረው ነው ማለት ነው።

¹ ምንደጋ (development) ማለት «እድገት» እንደማለት ሲሆን ግሱም ሲረባ መነደገ (to develop)፣ ምንድግ (developed)፣ መንዳጊ (developing)፣ ምንደጋ እያለ ይሄዳል።

ዲባቶ (doctor) ማለት - ወደፊት በዚህ ጠማር ውስጥ እንደምንመለከተው - ዶክተር ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ዲቦ (በላይ) የሚለውን የግእዝ ቃል አቶ ከሚለው ቃል ጋር በማጣመር ነው።

ይህን ጸሐፊ በጽዳቤ (email): mesfin.arega@gmail.com ማግኘት ይቻላል። ጸዳቤ (email) ማለት ኢሜይል ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ጸጋስ (electric) እና ደብዳቤ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ግሱም ሲረባ ጸደቦ (to email)፣ ጽድብ (emailed)፣ ጸዳቤ፣ ጽደባ (emailing) እያለ ይሄዳል። ጸጋስ (electric) የሚለው ቃል የተገኘው ደግሞ ጠምፒስ (መብራት) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ነው።

መግቢያ

አማራኛችን በባዕድ ቋንቋወች - በተለይም ደግሞ በእንግሊዘኛና በመጠኑም ቢሆን ሐይማኖትን አስታኮ በዐረብኛ - ክፉኛ እየተጠቃ ይገኛል። ይህ ትናንት እዚህ ግባ ይባል ያልነበረ ቋንቋ - ለቋንቋው ባልተቤቶች ምስጋና ይግባቸውና - ዛሬ ከግሪክ፣ ከላቲን፣ ከህንድ ወዘተ. አግባብነት በመለቃቅም ባከማቸው ሰራዊቱ ተጠናክሮ በመምጣት አማራኛን ሊደመስሰው - ከምድረ ገፅ ሊያጠፋው - በገዛ ቤቱ ውስጥ ጓዳ ለጓዳ እያራወጠው - እያሳደደው - ይገኛል።

እጅግ የሚያሳዝነው ግን ባገራችን ላይ የዘመተው የእንግሊዘኛ ሰራዊት የጦር አበጋዞች - አማራኛን የሚያሳድደው የእንግሊዘኛ ጦር ሰራዊት መሪወች - እንግሊዘኛ ሳይሆኑ የራሱ ያማራኛ ጉዳዮች - ምሁር ተብዮቶችና ባለስልጣኖች - አባቱን አያውቅ አያቱን ናፈቅ ጥራዝ ነጠቆች - በሰው ወርቅ ልድመቅ ባዮች - መሆናቸው ነው። የወጊያ ስልታቸውም ያማራኛን ልጆች - ዘሮቹንና ዘርማንዘሮቹን - በመጨፈጨፍ ለእንግሊዘኛ ልጆች ቦታ ማስለቀቅ ነው። በእንግሊዘኛ ካልተናገሩ እንደሚያስንቅ፣ ካልተሰየሙ እንደሚያስጠላ፣ ካልተማሩ እንደማይሰለጠን፣ ካልጸለዩም እንደማይ/ሰማ ለማሳመን መጣር ነው። አማራኛን ጠልተው ማስጠላት፣ ንቀው ማስናቅ ነው። አማራኛ መወለድና መራባት የማይችል መካን - እጣውም እያረጀና እያፈጀ ሂደት መክሰም - መሞት - እንደሆነ በመስበክ ያማራኛን ተከላካይ ጦር በወሬ መፍታት - መበታተን - ነው።

ባለመታደል የአማራኛ ተከላካይ ጦር ታላላቅ የጦር መሪወችን - ጠቅሎቹን፣ ፊታውራሪወችን፣ ግራዝማቾቹንና ቀኛዝማቾቹን - እነ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌን፣ አለቃ ደስታ ተክለወልድን፣ አለቃ ተሰማ ሀብተ ሚካኤልን፣ አለቃ ከበደ ሚካኤልን² ወዘተ. - በሞት በመነጠቁና በነሱ እግር ተተኪ ባለማግኘቱ - ያላንዳች መፈናፈኛ ዙርያውን በጠላት በመከበቡ - ከበባውንም የሚከፍትለት - የሚበረግድለት - ረዳት ጦር - ደጀን - እንዲላክለት ኑኑ ቢል ሰሚ በማጣቱ - ስነቁና ትጥቁም ወደማለቅ በመቃረቡ - እጅግ ተዳክሞ - ተስፋ ቆርጦ - እጅ ላለመስጠት ብቻ የሞት ሙቱን እየተንገታገተ ይገኛል።

ይህ በመሪ እጦት ቅጥ ያጣ - የተበታተነ - ያማራኛ ጦር ባጭር ጊዜ ውስጥ ካልተሰባሰበና በስርዓት ካልተመራ - የመከላከያ ወረዳውን ካላጠናከረና ከስርጎገቦች ካላጸዳ - ወራሪን ደባቅ የሚመታበት ዘመናዊ መሳርያ ካልታጠቀ - የጠላትን አሰላለፍ የሚሰልል ቃኝ ጦር ካላደራጀ - ከወንድሞቹ ከኦሮምኛ፣ ከትግርኛ፣ ከወላይትኛ፣ ከሲዳሞኛ ወዘተ. ጦሮች ጋር ሀብረት ካልፈጠረ - ያባቱን የግእዝን ጦር የወጊያ ስልት ካልገበረተ (apply) - ሙሉ በሙሉ የሚሸነፍበት - ያለምንም ቅድመ ሁኔታ የሚማረክበት - እጅ ወደላይ ብሎ ነጭ ሰንደቅ እያወለበለበ ወደ ግዞት የሚላክበት - ጊዜ ሩቅ አይሆንም። አማራኛም ሲሸነፍ - አማራኛ አማራኛነቱን ሲያቆም - እንዳበጁት መበጀቱ የተነገረለት ቋንቋ ተበላሽቶ ሲቀር - የኛም ማንነት ካማራኛ ጋር አብሮ ያከትማል - ቋንቋ ማንነት ነውና።

እንግሊዘኛ እንዳሁኑ - ያለም ህዝብ በመተባበር ከተለያዩ ቋንቋወች ቃሎችን እየቃረመ ባሳደገላቸው ቋንቋ በመመገድ - «እንግሊዘኛ የማይናገር ሰው ሳይሆን ታህትሰብ ነው»³ እያሉ ከሚታዩበት ደረጃ ላይ ከመድረሳቸው በፊት ምሁሮቻቸው የራሳቸውን ቋንቋ ለጽፍኪን

² ታላቁን ባለቅኔ ከበደ ሚካኤልን በፈረንጅ ስያሜ ዶክተር ብሎ መጥራት መሳይብ - ከኔ ቢጤ መደዴ ጋር መደመር - ስለሆነብኝ አለቃ ብያቸዋለሁ - የሳቸው ተራ ከታላላቆቹ ያገራችን ሊቃውንት ከነ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌና አለቃ ደስታ ተክለወልድ ጋር ነውና።

³ "Anyone who doesnot speak english is subhuman"

(literature) በጭራሽ ሊሆን የሚይችል - ጎሳቀር - ቋንቋ ነው ብለው በመናቅና - ልክ የኛ ምሁር ተብሎ የፈረንጅ ቅጥቅጦች እንደሚያደርጉት - በማንቋሽሽ የሚጠቀሙት ፈረንሳይኛንና ላቲንን ነበር። እንደ አብነት ለመውሰድ ታላቁ ጉሲኛ (physicist) አለቃ ይሳቅ ኒውተን (Sir Isaac Newton) የሒሳብ ሕጎችን (laws of motion) ያብራራበትን ዝነኛውን መጽሐፉን እንደኛ አቆጣጠር በ 1679 ዓ.ም - ማለትም ከ 328 ዓመታት በፊት ትናትና - ጽፎ በማሳተም ያወጣው "Philosophiae Naturalis Principa Mathematica" (የካቲዛ፣ ፍልስፍና ሒሳብሲናዊ መርሆች) በሚል ርእስ በላቲን ቋንቋ ነበር።

በተቃራኒው ግን «መጽሐፈ ሔኖክ»ን - በተለይም ከምዕራፍ 21 እስከ ምዕራፍ 25 ያለውን ክፍል - አንብቦ መረዳት እንደሚቻለው ጦቢያዊው ሔኖክ - የጠፈርሲን (astronomy) አባቶች ናቸው እየተባሉ በነጭ የቱልቀዳ፣ (propaganda) መሳርያዎች ሁሉ ያለመታከት ቀን ከሌት ቱልቱላ የሚነፋላቸው ግሪኮች ዛሬ ግሪክ ከሚባለው አገር ላይ ከመስፈራቸው አስቀድሞ - እጅግ በጣም አስቀድሞ - ከብዙ ሺ አመታት በፊት የራማዊ አካላትን (heavenly bodies) - ማለትም የሰማይ አካላትን - ሒሳብ (motion) - ማለትም እንቅስቃሴ - በሚጥም - እንደ ማር በሚጣፍጥ - ቋንቋ በግእዝ ልሳን እንጥርጥር ጽፎት ነበር።

መጽሐፍ ሔኖክን ያነበበ ማናቸውም ሰው ይህ - እስከቅርብ ጊዜ ድረስ በግእዝ ቋንቋ ብቻ ተጽፎ ይገኝ የነበረ - መጽሐፍ ከሌሎቹ የመዱስ⁶ (bible) መጻሕፍት ጋር እንዳይደመር አወሮጃውያን ለምን በጽኑ እንደሚቃወሙና እንደሚታገሉ በቀላሉ ሊገነዘብ ይችላል - እነሱ ለመጀመርያ ጊዜ አገኘናቸው ወይም ገለጽናቸው የሚሏቸውን ጠፈርሲናዊ ክስተቶች (astronomical phenomena) ሁሉ አፍሪቃውያን - በ ሺ በሚቆጠሩ አመታት ከነሱ አስቀድመው - ጠንቅቀው ያወቁቸው እንደነበር ቁልጭ አድርጎ የሚያሳይ ቋሚ ምስክር ነውና። በተጨማሪም ይህ አንባቢ - ያፍሪቃን ወጣቶች በማኮላሽት አፍሪቃን ለዳግም ቅኝ ግዛት ለማዘጋጀት ታቅደው - ተግባራቸው አንድ ቢሆንም - ፕሮቴስታንት፣ ሉተራን፣ ጴጥራ፣ ጆሆቫ፣ መካነየሱስ፣ ሙሉውንጌል ወዘተ. - በመባል በተለያዩ ስሞች እየተጠሩ - በጦቢያና በሌሎቹም የጥቁር አፍሪቃ አገሮች ላይ እንደ ሰደድ እሳት በመስፋፋት ላይ ያሉት መጤ «የክርስትና» ሐይማኖቶች - «መጽሐፈ ሔኖክን» ለምን «የጣኦት መጽሐፍ» እያሉ እንደሚሰቁበት በቀላሉ ሊረዳ ይችላል።

አፍሪቃውያን - በተለይም ደቀሔርፈናኞች (christians) - ታላቁ አፍሪቃዊ ጀግና ጆሞ ኬንያታ (Jomo Kenyata) - «አወሮጃውያን መዱስ የሚሰጡን፣ ለመጸለይ ዓይኖቻችን ስንጨፍን መሬታችንን ለመውሰድ ነው»⁷ - በማለት የሰጧቸውን ምክራዊ ማስጠንቀቂያ - ትንቢታዊ ቃል - መቸም ቢሆን መርሳት - መዘንጋት - የለባቸውም። ከጆሞ ኬንያታ ጋር እንደ መፎካከር ካልተቆጠረብኝ እኔም - መደደው መስፍን አረጋ - ከሳቸው ዘላለማዊ - ጊዜ የማይሽረው - ምክር ላይ «ወሃቢዎች ቁርጥን የሚሰጡን፣ ለመስገድ ስንንበረከክ፣ አንገት አንገታችንን መትረው አፍሪቃን የራሳቸው ለማድረግ ነው»⁸ ብዬ በመጨመር አፍሪቃዊ ወገኖቻችን - በተለይም ሙሴፈናኞችን (Muslims) - ማለትም ባረበኛው አጠራር ሙስሊሞችን - ማሳሰብ እወዳለሁ።

ይህ የኔ ማሳሰቢያ የተጋነነ ወይም ከወገኑ የራቀ አይደለም። ዐረቦች - የቱታንካሃመን (Tutankhamen) እና የሌሎች ታላላቅ ጥቁር ፈርኦኖች አገር የነበረችውን ምስርን - ማለትም

⁴ ካቲዛ (nature) ማለት ተፈጥሮ ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ኪታ (ቤት) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ነው። ስለዚህም ካቲዛዊ (natural) ይሆናል።

⁵ ቱልቱላ እና ቀደዳ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ቱልቀዳ (propaganda) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ግሱም ሲረባ ቶለቀደ (propagandize)፣ ቱልቅድ (propagandized)፣ ቶልቃጅ (propagandizer, propagandist)፣ ቱልቀዳ እያለ ይሄዳል።

⁶ መዱስ (bible) የሚለው ቃል - ለማርባት ይመች ዘንድ - «መጽሐፍ ቅዱስ» የሚለውን ስም በማሳጠር የተገኘ ነው። ከዚህም መዱሳዊ (biblical) የሚለውን ቃል እናገኛለን።

⁷ "The Europeans gave us bibles only so that, when we close our eyes to pray, they can take our land" (Jommo Kenyata)

⁸ "The Wuhabists give us the Koran only so that, when we kneel down to pray, they can chop our heads off and completely arabize Africa" (Mesfin Arega)

ግብጽን - እና የታላቁ የጦር አበጋዝ - የአልፕስ (Alps) ተራራን ጌታ - የሐኒባል (Hannibal) አገር የነበረችውን የዘመኒቷን ቱኒዚያን ጨምሮ - መግራብ (Meghreb) በመባል የሚታወቁትን የሰሜን አፍሪቃን አገሮች ሁሉ የሚያጠቃልለውን ምድር በመወረስ የግላቸው ሊያደርጉት የበቁት - ሐይማኖትን መሳርያ አድርገው በመግባት - ነዋሪዎቹን ጥቁሮች - ሴት፣ ሕጻን፣ አረጋቂ ሳይሉ - ያለምንም ርሕራሄ በሰየፍ እየመተሩና በእሳት እያቃጠሉ - ሁሉንም ጨፍጭፈው ድምጥማጣቸውን በማጥፋት ነበር። አሁንም - ባሁኑ ሰዓት - በኛ ጊዜ - ይህን ጭፍጨፋቸውን - በማናለብኝነት - በዳርፋራዊ ወንድሞቻችን ላይ በሰፊው እያካሄዱት ነው። ይህ አረመኔያዊ ድርጊታቸው ባጭሩ ካልተቀጨ ሱዳንም - ልክ እንደ መግራብ አገሮች - አፍሪቃዊ አሻራዎ ጠፍቶ - ሙሉ በሙሉ ያረብ ምድር የምትሆንበት ጊዜ ሩቅ አይሆንም። የሱዳንን ሲጨርሱ ደግሞ ፊታቸውን ወዴት እንደሚያዘሩ - በቀጥታ ወዴት እንደሚያመሩ - መናገር አያስፈልገውም - ለማንም ግልጽ ነው።

ይቅርታ በስሜት ተገፋፍቶ - ምን ተገፋፍቶ ገንፍዮ ልበለው እንጅ - ከተነሳሁበት ርዕስ በጣም የወጣሁ - ያፈነገጥኩ - መሰለኝ። ባጭሩ ለማለት የፈለኩት ወሃቢወችን (Wuhabists) - ባጠቃላይም የአረብ ብሔርፈኛዎችን (Arab nationalists) - ከሁሉም በላይ የሚያሰባቸው ጉዳይ - ሙሉ ሙሉ ማለትም ባረበኛው አጠራር እስልምና ሳይሆን - የጅጋሽክታዊ ጥቅማቸው (geopolitical interest) መጠበቅ - የቋንቋቸው መስፋፋት፣ የባሕላቸው መንሰራፋት፣ የመሰፈርያ ለም ምድር ማግኘት - ብቻ ነው። ሙሉ ሙሉ ለነሱ ሌላ ምንም ሳይሆን የጥቅማቸው ማስከበሪያ መሳርያ ብቻ ነው። ለነሱ የቅዱስ ጦርነት - የጅሐድ (Jihad) - ትክክለኛው ዓላማ - መቶ በመቶ መሔፈኛ የሆኑት ዳርፋራውያን ጥቁሮች - መታለላቸው እንደ እግር እሳት እያንገበገባቸው - በቅርቡ እንደተገነዘቡት - ሙሉ ሙሉን በሐይማኖትነቱ እንደ ሐይማኖት ለመከላከል የሚደረግ ጦርነት ሳይሆን - ያፍሪቃን ጥቁሮች ጨፍጭፈው ድምጥማጣቸውን በማጥፋት መሬታቸውን መሉ በሙሉ ተቆጣጥረው ያረብ መሬት - ያረብ ርስትና ጉልት - ማድረግና ማድረግ ብቻ ነው። «የሙሔፈኛዎች ወንድምና» (Muslim Brotherhood) ቅብጥርሴ የሚሉት ዘይቤ ይህን ሬት ዓላማቸውን ማር በመቀበት ለኔ ቤጤ መደደወች ጣፍጭ አስመስሎ ለማቅረብ የሚጥሩበት መሰሪ የማታለያ ዘዴ - እንቶ ፈንቶ - ነው።

እርግጥ ነው ይህ አመለካከት የማይጥማቸው የገዛ አገራ - የጦቢያ - የዋህ ጥቁር ሙሔፈኛዎች - በአረብ ባሕልና በሙሔፈኛ መካከል ያሉትን ሰፊ ልዩነቶች ጠንቅቀው የማያወቁ ጥቁር ሙሔፈኛዎች፣ የራሳቸውን ጥበብና ሽማ ጥለው ያረብን ዝተት የሚለብሱና የሚከናወኑ ጥቁር ሙሔፈኛዎች፣ ከራሳቸው ቋንቋ ይልቅ አረበኛን የሚመርጡ - ልጆቻቸውን ሁሉ - በራሳቸው ቋንቋ ሳይሆን - ሙሐመድ፣ ከድር፣ አቦከር ወዘተ. እያሉ - ባረበኛ የሚሰይሙ ጥቁር ሙሔፈኛዎች፣ አረቦች - ለጥቅማቸው ማስከበሪያ ከመጠቀም በቀር - ለሙሔፈኛ ዴንታ እንደሌላቸው ግልፅ የሆነው ሐቅ የማይታያቸው ጥቁር ሙሔፈኛዎች፣ ስማቸውን መጥቀስ የማያስፈልገው የለየላቸው ያረብ ዋቅቢሶች (atheists)⁹ - የሌላውን ዓለም ሙሔፈኛዎች ድጋፍ በማግኘት ብሔርፈኛ ፋሮራቸውን (nationalist agenda) ለመገብረት (apply) ሲሉ ብቻ - ቁርዓንን ሲጠቅሱ ዓይናቸውን የማይከፍቱ - እንዴት ወይም ለምን ብለው የማይጠይቁ - ጥቁር ሙሔፈኛዎች፣ ከራሳቸው አገር ይልቅ - አብዛኞቹ ባይሆኑም ጥቁቶቹ - ላረብ አገሮች ለመሞት ዝግጁ የሆኑ - ታጥቀው የተነሱ - ጥቁር ሙሔፈኛዎች፣ ባረቦች ለሚጨፈጨፉት ለወንድሞቻቸው ለጥቁር ዳርፋራውያን ከማዘንና ከመቆጨት ይልቅ - ለፓልስቲኖችና ለኢራቆች ዘወትር የሚያለቅሱ - የሚያላዘኑ - ከራሳቸው ከፓልስቲኖችና ከኢራቆች ይልቅ ለነሱ የበለጠ የሚጨነቁ - እንቅልፍ የሚያጡ - ጥቁር ሙሔፈኛዎች - እንዳሉ ጥርጥር የለኝም።

ይሁንና - በዚህ እምነት - በዚህ አመለካከት - ሳቢያ - ያገራ - ባጠቃላይም ጥቁር - ሙሔፈኛዎች እኔን የተዋህዶ ሐይማኖት አፍቃሪ፣ የሙሔፈኛ ጠላት አድርገው እንደማያዩኝ ተስፋ አደርጋለሁ። ሐይማኖቱ ጦቢያና (Ethiopianism) እንጅ ደቀሔርፍናም (christianity)

⁹ ዋቅ (አምላክ) እና ቢስ (ንፋግ፣ ባስ፣ አልቦ) የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ዋቅቢስ (atheist)፣ ዋቅቢስና (atheism)፣ ዋቅቢሳዊ (atheistic, atheistical) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ዋቅቢስ ማለት በዋቅ (ማለትም ባምላክ) መኖር የማይምን ማለት ነው።

ሙሴፍናም (Islam) አይደለም። በየትኛውም መንገድ - በምንም ዓይነት መነጽር - ቢመለከቱኝ እኔ ፀረሙሴፍና ልሆን አልችልም፤ ትውልዴ - ሕዝቦች በሐይማኖትና በዘር ሳይለያዩ በመፋቀር ከሚኖሩበት - ተስማምቶና ተከባብሮ በሰላም መኖርን በተግባር በማሳየት ለመላው ለዓለም ምሳሌ ከሆነው - ወብቱ ከሚያማልለው - ከደጋጎቹና ከቆንጆዎቹ አገር - ወሎ ወስጥ ነው። እኔ ሙሴፍናን - ከማክበር በስተቀር - በሌላ በምንም ዓይነት አልመለከተውም። ነገር ግን - አረቦችን ለማወቅ እንዲረዳኝ ከመጠቀም በስተቀር - ላረቦች ቋንቋና ባሕል ዴንታ የማይሰጠኝ - በራሴ ቋንቋና ባሕል የምኮራ ጥቁር አፍሪቃዊ ነኝ። የኔ ሙከራ - ሙሴፍናን ወይም ሙሴፍናኞችን ለመተቸት ወይም ለማንቋሽሽ ሳይሆን - የዋሆቹ ያገራ ሙሴፍናኞች ያረብ ብሔርፈናኞችን (Arab nationalists) ድብቅ ፋርራ (agenda) - ሙሴፍናን በመጠቀም ጅጋሽከታዊ (geopolitical) ጥቅማቸውን ለማስከበር ያላቸውን መሰሪ ዓላማ - ዓይናቸው ከፍተው እንዲመለከቱ - /ሳይበሉ/ በፊት እንዲነቁበት - «እኛም አወቀናል ጉዳይ ምሰናል» እንዲሉ - ለማድረግ ብቻ ነው። ለማንኛውም ወደተነሳሁበት የቋንቋ ጉዳይ ልመለስ።

እንግሊዘኛ ቋንቋቸውን ራሳቸው ካልናቁት በስተቀር ማናቸውምን ነገር ለመግለጽ በቂ እንደሆነ በተግባር ያሳያቸው ባስራ አራተኛው ቶመን (century) መጨረሻ አካባቢ «የካንተርበሪ ወጎች» (The Canterbury Tales) የሚለውን ድንቅ የግጥም መጽሐፍ በእንግሊዘኛ በመጻፍ ጀፍሪ ቻውሰር (Geoffery Chaucer) የሚባለው ባለቅኔ ነበር። እነ ኤድመንድ ስፔንሰር (Edmund spenser)፣ አለቃ ፊሊጶስ ሲድኒ (Sir Philip Sidney)፣ ዘክርስ ማርሎው (Christopher Marlowe) እና ዊሊያም ሽክሰፐርን (William Shakespear) የመሳሰሉ የእንግሊዘኛ ጽሑፍኪን (literature) ግዙፎች የተነሱትም ጀፍሪ ቻውሰር ፈሩን ከቀደደላቸው በኋላ ነበር።

«ሰገላዊ አማረኛ፣ ሁለተኛ ስርሰም» (Scientific Amharic: second edition)፣ «ጠፈርሲን» (Astronomy)፣ «ያይንስታይን የፀናራዊነት ግንገና» (Einstein's Theory of Relativity)፣ «የተሰረቀ ቅርስ፡ የግሪክ ፍልስፍና የተሰረቀ የጥቁር ፍልስፍና ነው» ወዘተ በሚሉ ርዕሶች ጽፎ የጨረስኳቸውና ህትመታቸውን የሚጠባበቁት - ካሳሳተምከን እያሉ ጀርዮ ላይ በየእለቱ በመደወል እረፍትና ሰላም የነሱኝ - የኔ መጽሐፎችም የጀፍሪ ቻውሰር «የካንተርበሪ ወጎች» ለእንግሊዘኛ ጽሑፍኪን የተጫወተውን ሚና ለሰገላዊ አማረኛ (scientific amharic) ይጫወታሉ የሚል የጸና እምነት አለኝ - መጽሐፎቹን ለመጻፍ ያነሳሳኝ አብይ አላማም ይኸው ነው - ለመጭወቹ ታላላቅ ያማረኛ የሰገል ጸሐፊዎች (scientific writers) ፈር ለመቅደድ።

«ሰገላዊ አማርኛ» (አማርኛ) በሚል ርዕስ ያሳተምኩት መጽሐፍ ለማሳየት እንደሚሞከረው አማረኛን ከግእዝ ጋር ስልቆና አቡክቶ እንጀራ በመጋገርና በኦሮምኛ፣ ትግርኛ፣ ወላይትኛ፣ ሲዳሞኛ ወዘተ. ቅመሞች ያበደ ወጥ በመስራት ወደር የማይገኝለት - ቢበሉት የማይጠገብ - በቀላሉ የሚላመጥና በጨንጎራ የሚፈጭ - እጅ የሚያስቆረጥም - ሰገላዊ ምግብ በቀላሉ ማዘጋጀት ይቻላል።

በዚህ መጽሐፍ ላይ የተመለከተውን ዘዴ በመጠቀም አማርኛችንን ከንግሊዘኛ የበለጠ ለሰገል የሚያመች ቋንቋ ማድርግ እንችላለን። ሁሉ በጃችን በደጃችን ነው። ከሰባ ስምነት በላይ ቋንቋዎች - ተቀድተው የማያልቁ የቃላት ምንጮች - አሉን። በዚህ ላይ አማርኛ ለመተጣጠፍ ያለውን ወደር የለሽ ችሎታ - እንዳበጁት መበጀቱን - ስንጨምርበት ወሰናችን ሰማይ ብቻ ይሆናል።

እንዲሁም አማረኛችንን ከማይዛመዱት የፈረንጅ ቋንቋዎች ቃሎችን እየሰነቀርን ስርዓት ከማላጣትና ከመበከል ይልቅ ከወንድሞቹ የጦቢያ ቋንቋዎች - ኦሮምኛ፣ ወላይትኛ፣ ሲዳሞኛ ጉራጌኛ ወዘተ. - ብናወራርሰው ህዝባችንን የበለጠ ለማፋቀርና ለማስተሳሰር አብይ አስተዋጽኦ ያደርጋል - ቋንቋው የሁሉም ጦቢያውያን ገንዘብ ይሆናል።

እንዲህ ያለውን ከወንድሞቹ ከኦሮምኛ፣ ከወላይትኛና ከሲዳሞኛ ወዘተ. ጋር አለመጥን የተወራረሰ - የተጋባና የተዋለደ - የአማረኛ ቋንቋ አማረኛ ማለት ትተን ኩሽኛ ወይም ደግሞ አማረኛንና ኦሮምኛን በማጣመር - አማርኛ ወይም አማርኛ ጠንቃቤም በጣም ደስ ይለኛል - ደስታየ ወሰን አይኖረውም። ግእዝንና ግእዛዊ ቋንቋዎችን (ትግርኛንና ትግረን) መጨመር ካስፈለገ ደግሞ «አምግዘሚፋ» ወይም «አምትግሮሚፋ» ማለት ይቻላል - ምንም እንኳን ትግርኛን የተጠቀምኩበት እጅግም ቢሆንም።

ልጠፎች

አብዛኛውን ጊዜ ቃሎች የሚመሰረቱት ፊልጠፍ (prefix) ወይም/እና ኋልጠፍ (suffix) በመጠቀም ነው። ፊልጠፍ ማለት ከቃል ፊት ላይ የሚለጠፍ ማለት ሲሆን፣ ኋልጠፍ ማለት ደግሞ ከቃል ኋላ የሚለጠፍ ማለት ነው። ለምሳሌ ያህል ፀረአብዮት ከሚለው ቃል ላይ «ፀረ» ፊልጠፍ ሲሆን፣ እርባናቢስ ከሚለው ቃል ላይ ደግሞ «ቢስ» ኋልጠፍ ነው።

ፊልጠፍና ኋልጠፍ ከዚህ ቀደም - እንደ ቅደም ተከተላቸው - «ባዕድ መነሻ» እና «ባዕድ መድረሻ» እንላቸው የነበሩት ናቸው። እንዚህ ቃሎች ግን የተጓዛዙና የማያመቹ ስለሆኑ መለወጥ አስፈላጊ ሁኖ አግኝቶቻቸው። ፊልጠፍ የሚለው ቃል የተመሰረተው ፊት እና ልጠፍ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ሲሆን፣ ኋልጠፍ የሚለው ቃል የተመሰረተው ደግሞ ኋላ እና ልጠፍ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው።

በተመሳሳይ ሁኔታ ታህትጠፍ (subscript) ማለት ከቃል ወይም ከቁጥር ግርጌ የሚጻፍ ማለት ሲሆን፣ ላዕልጠፍ (superscript) ማለት ደግሞ ከቃል ወይም ከቁጥር ራስጌ የሚጻፍ ማለት ነው። ታህት (sub -) እና ላዕል (super -) የሚሉት ፊልጠፎች የተገኙት ታህታይ (የታች) እና ላዕላይ (የላይ) ከሚሉት የግእዝ ቃሎች ነው።

ፊልጠፍ፣ ኋልጠፍ፣ ታህትጠፍ እና ላዕልጠፎችን ልጠፍ የሚል የወል ስም ሰጥቻቸዋለሁ። ልጠፎች በድጋሚ በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዝረዋል።

ልጠፎች			
prefix	ፊልጠፍ	subscript	ታህትጠፍ
suffix	ኋልጠፍ	superscript	ላዕልጠፍ

ኋልጠፍ «ሲን»

በእንግሊዘኛ ቋንቋ ውስጥ ሰገላዊ የትምህርት ዘርፎችን ለመሰየም በከፍተኛ ደረጃ ጥቅም ላይ የዋለው ኋልጠፍ ሎጅ (-logy) የሚለው ነው። ለምሳሌ ያህል ባዮሎጅ (biology)፣ ጅኦሎጅ (geology)፣ ሳይኮሎጅ (psychology) ወዘተ. «ሎጅ» የሚለውን ኋልጠፍ በመጠቀም የተገኙ የትምህርት ዘርፎች ናቸው። «ሎጅ» ማለት ጥናት እንደማለት ሲሆን ያማርኛ አቻውም «ስነ» የሚለውና መሰረቱ ግእዝ የሆነው ቃል ነው።

ባማረኛ የሰገል (science) ዘርፎችን ስንሰይም «ስነ» የሚለውን ቃል እንደ እንግሊዘኛው ኋልጠፍ (suffix) ከማድረግ ይልቅ ፊልጠፍ (prefix) እናደርገዋለን። ለምሳሌ ያህል ሳይኮሎጅ (psychology) የሚለው ቃል ስነልቦና ተብሎ ተተርጉሟል። ስለዚህም ሳይኮሎጅስት የሚለውን ቃል «የስነልቦና ሊቅ» ወይም «የስነልቦና ተመራማሪ» ብለን በተጓዛዛ መንገድ ለመተርጎም እንገደዳለን ማለት ነው። ይህ አተረጓጎም ደግሞ አመች አይደለም። አመች ካልሆነ ደግሞ ህዝባችን የእንግሊዘኛውን እንዳለ ወደ መወሰድ - በዚያውም ጉራማይሌ በመጠቀም ቋንቋን ወደ መበክልና ወደ ማበላሸት - ያዘነብላል።

«ስነ» የሚለውን ቃል ፊልጠፍ ከማድረግ ይልቅ «ሲን» ወደሚለው ቃል ለውጦ እንደ እንግሊዘኛው ኋልጠፍ ማድረግ ቃላቶችን ያቀላጥፋልናል። ከዚያም ሲናዊ (-logical)፣ ሲኒኛ (-logist) ይሆናሉ።

ኋልጠፍ ሲን	
logy	ሲን
logical	ሲናዊ
logist	ሲኒኛ

ለምሳሌ ያህል ያዳ (ህሊና) ከሚለው የኦርምኛ ቃል ዮዳ (psycho-) የሚለውን ፊልጠፍ እናገኛለን። ስለዚህም ዮዳሲን (psychology)፣ ዮዳሲኒኛ (psychologist) እና ዮዳሲናዊ (psychological) ይሆናሉ።

በተመሳሳይ ሁኔታ ሂደት ከሚለው ቃል ሂደት (bio-) የሚለውን ፊልጦፍ እናገኛለን። ስለዚህም ሂደትን (biology)፣ ሂደተኛ (biologist)፣ ሂደተኛ (biological) ይሆናሉ ማለት ነው።

ተክል የሚለውን ቃልና ሲን የሚለውን ጎልጦፍ በማጣመር ተክልኪን (botany)፣ ተክልኪኛ (botanist)፣ ተክልኪኛ (botanical)፣ ተክልኪን (ተክልኪኛ) ፀጸድ (botanical garden) የሚሉትን ቃሎች እናገኛን። ፀጸድ (garden) ማለት በግእዝ ዙርያውን የታጠረ ያትክልት ስፍራ ማለት ሲሆን ግሱም ሲረባ ፀጸደ (to garden)፣ ፅጸድ (gardened)፣ ፀጸደ (gardener)፣ ፅጸዳ (gardening) እያለ ይሄዳል።

በሌዳ (እንስሳ፣ አወሬ) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ቤልዳ (zoo) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ስለዚህም ቤልዳኪን (zoology)፣ ቤልዳኪኛ (zoologist)፣ ቤልዳኪኛ (zoological)፣ ቤልዳኪን(ቤልዳኪኛ) ፀጸድ (zoological garden) ይሆናሉ ማለት ነው። እንዲሁም ቤልዳ የሚለውን ቃል ቢና (-lite) ከሚለው ጎልጦፍ ጋር በማጣመር ቤልዳቢና (zoolite) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ቢና (-lite) የሚለው ጎልጦፍ (suffix) የተገኘው እብን (ዲንጋ) ከሚለው የግእዝ ቃል ነው።

ደቦሰብ (socio-) ከሚለው ፊልጦፍ በመነሳት ደግሞ ደቦሰብኪን (sociology)፣ ደቦሰብኪኛ (sociological)፣ ደቦሰብኪኛ (sociologist) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

አሁንም እንደገና ከየን (ብልህ ሆነ፣ በስራ ተራቀቀ) ከሚለው የግእዝ ቃል ኪን (tech, techno-) የሚለውን ፊልጦፍ እናገኛለን። ስለዚህም ኪኒኪን (technology)፣ ኪኒኪኛ (technologist)፣ ኪኒኪኛ (technological) ይሆናሉ ማለት ነው። በዚህም መሰረት technological revolution የሚለው የእንግሊዘኛ ሐረግ «ኪኒኪኛ ክብዮት» በሚል አጭር ሐረግ ይተረጎማል ማለት ነው።

እንዲሁም ኪን ከሚለው ፊልጦፍ ኪንሰፍና (technocracy) እና ኪንሰፊን (technocrat) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። በተጨማሪም ኪን የሚለው ቃል technic የሚለውን የእንግሊዘኛ ቃል ይተካልናል። ስለዚህም ኪናዊ (technical)፣ ኪኒኛ (technician) ይሆናሉ።

ቃማ (አካል፣ ሰውነት) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ካማ (physio-) የሚለውን ፊልጦፍ እናገኛለን። ስለዚህም ካማኪን (physiology)፣ ካማኪኛ (physiological)፣ ካማኪኛ (physiologist) ይሆናሉ ማለት ነው።

መዲና (ከተማ) ከሚለው ቃል ዲና (-polis, -city) የሚለውን ጎልጦፍ እናገኛለን። ይህን ፊልጦፍ ሰብ (ሰው) ከሚለው ቃል ጋር በማጣመር ደግሞ ዲንሰብ (citizen) እና ዲንሰብኛ፣ ዲንሰብነት (citizenship) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን ቃል እናገኛለን። እዚህ ላይ «ችና» የሚለው ጎልጦፍ -ship የሚለውን የእንግሊዘኛ ጎልጦፍ ይወክላል።

ማኪዮጋ (አስማማ፣ አስታረቀ) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ካይጋ (cosmos) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ስለዚህም ካይጋኪን (cosmology)፣ ካይጋኪኛ (cosmological)፣ ካይጋኪኛ (cosmologist)፣ ካይጋዲና (cosmopolis)፣ ካይጋዲኛ፣ ካይጋዲኛ (cosmopolitan) ይሆናሉ ማለት ነው።

ለምሳሌ ያህል ንጉስ ቆስጠንጢኖስ (Constantine) የመሰረታትንና በእንግሊዘኛ constantinople የምትባለውን - አሁን ደግሞ ቱርክ ከያዛት በኋላ ኢስታንቡል ያላትን - ከተማ ቆስጠንዲና እንላታለን ማለት ነው። በነገራችን ላይ ያገራችንንም ከተሞችና ሌሎች ቦታዎች በታላላቅ ሰዎቻችን ስም የመሰይም ልምድ ሲኖረን ይገባል - ለቀደምት ጀግኖቹ ተገቢውን ክብር የማይሰጥ ህዝብ ተተኪ ጀግና ትውልድ ለማግኘት ያዳግተዋልና።

ለምሳሌ ያህል ሮሃን ላሊበላ እንዳልን ሁሉ ዙር አምባን ያሬዲና (ያሬድ-ዲና)፣ አድዋን ምኒሊክዲና፣ መቅደላን ቴድሮስዲና፣ መተማን ዮሐንስዲና፣ ጉንደትን አሉላዲና፣ ወልወልን አፈወርቅዲና፣ የውሎን ኮምበልቻ ደግሞ እያሱዲና ብለን ልንሰይማቸው እንችላለን። እንዲሁም ውጫሌን ጣይቱዲና ማለት እንችላለን - አዲስ አበባን ጣይቱዲና ማለት አጨቃጫቂ ከሆነ - መሆን አይገባውም እንጅ። በተመሳሳይ መንገድ - ሻሽመኔ የሚለው ቃል ልዩና ጠቃሚ ትርጉም ያለው እስካልሆነ ድረስ - ከተማዋን ለጥቁር ሕዝብ ልዕልና ታላቅ አስተዋጽኦ ባደረገው በሮበርት (ቦብ) ነስታ ማርሌ (Robert Nesta Marley) ስም ማርሌዲና ወይም ወደማረኛችን ቀየር

አድርገን ማርያ ልንላት እንችላለን። ለነገሩም አሰባሰብ፣ ተፈሪበር እያልን ባንድ ሰው ስም ብዙ ቦታዎችን ሰይመን የለ።

ከተሞቻችንን በታላላቅ ሰዎቻችን የመሰየም ልምድ ይኖረን ዘንድ እንደ ምሳሌ የነየምኳቸው (suggest) ስሞች በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዝረዋል። ነየመ (suggest) ማለት «ሐሳብ አቀረበ» ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ነየተ (ሰጠ) እና ጠቆመ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ግሱም ሲረባ ነየመ፣ ንይም (suggested)፣ ነያሚ (suggester, suggestive)፣ ንየማ (suggestion) እያለ ይሄዳል። ከዚህም ንየማዊ (suggestive)፣ ተነያሚ (suggestible) እና ተነያሚነት (suggestibility) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

የተወሰኑ ከተሞች ንይም ስሞች			
ያሁን ስም	ንይም ስም	ያሁን ስም	ንይም ስም
ዙር አምባ	ያራዲና	ጉንደት	አሉላዲና
አድዋ	ምኒሊክዲና	ወልወል	አፈወርቅዲና
መቅደላ	ቴድሮስዲና	ኮምበልቻ	እያሱዲና
መተማ	ዮሐንስዲና	ወ.ጫሌ	ጣይቱዲና
ሻሽመኔ	ማርሌዲና (ማርያ)		

በነገራችን ላይ ቴድሮስ (theodore, theodorus) ማለት «ቲወ» (theo-) ከሚለው የግሪክ ቃል የተገኘ ሲሆን ትርጉሙም «የአምላክ ስጦታ» ማለት ነው። ስለዚህም የዚህ ባዕዳዊ ስም ትክክለኛ ትርጉም «ሐብተክብ» ወይም «ፀጋክብ» ነው ማለት ነው። ወይም ደግሞ - «ሰገላዊ አማረኛ» በተሰኘው መጽሐፍ ወ.ስጥ - «ሐይማኖታዊ ቃሎች» በሚለው ክፍል ላይ - እንደምንመለከተው ዋቆ (አምላክ) የሚለው የአሮምኛ ቃል theo- የሚለውን ፊልጡፍ (prefix) እንዲተካ አድርጌዋለሁ። ስለዚህም ቴድሮስ (ቴወድሮስ) የሚለውን ስም - ዋቆ እና ስጦታው የሚሉትን ቃሎች በማጣመር - «ዋቆታው» በሚለው ስም ልንተካው እንችላለን ማለት ነው።

በተመሳሳይ ሁኔታ ባዕዳን አገሮችን ሆነ ከተማዎች በራሳችን አጠራር የመጥራት ልምድ ሊኖረን ይገባል። ለምሳሌ ያህል ጣልያኖች «እንግሊዚን» የሚሉት «ኢንግልቴራ» (Inghilterra) ሲሆን «ጀርመንን» የሚሉት ደግሞ ቴዴስኮ (Tedesco) ነው። እኛም brug, burgh የሚለውን ደብር (ተራራ) በሚለው የግእዝ ቃል በመተካት፣ land የሚለውን ጌ (ምድር) በሚለው የግእዝ ቃል በመተካት፣ grad, ville, polis የሚሉትን ቃሎች ዲና (መዲና ከሚለው) በሚለው ቃል በመተካት የራሳችንን አጠራሮች ልንፈጥር እንችላለን። ለምሳሌ ያህል ደብረጴጥሮስ (Petersburg)፣ ደብረፒት (Pittsburgh)፣ ደብረጊት (Gettysburg)፣ ንስርጌ(England)፣ ዶችጌ (Duetschland, Germany)፣ ስኮትጌ (Scotland)፣ ኔደርጌ (Nederland, Netherland)፣ ሌኒንዲና(Leningrad)፣ ናሽዲና (Nasheville) የመሳሰሉትን ስሞች በቀላሉ መፍጠር እንችላለን።

ባእዳን አገሮችና ከተሞች		
-burg, burgh	ደብረ-	ደብረጴጥሮስ(Petersburg) ደብረጊት (Gettysburg) ደብረፒት (Pittsburgh)
- land	-ጌ	ንስርጌ (England) ዶችጌ (Duetschland) ስኮትጌ (Scotland) ኔደርጌ(Nederland)
- grad, polis, ville	- ዲና	ቆስጠንዲና(Istanbul) ሌኒንዲና(Leningrad) ናሽዲና(Nasheville)

ወደ ርዕሴ ልመለስና ኡባይካ (ሁሉም ነገር) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ቫይካ (universe)፣ ቫይካዊ (universal)፣ ቫይካዲን (university) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ምዕዳን (ስብከት፣ ትምህርት) ከሚለው የግእዝ ቃል ደግሞ ሚድካ (college) የሚለውን ቃል እናገኛለን።

ትምህርት-ቤት የሚለው ቃል አመቺ ስላልሆነ ሀርኪታ (school) ብዬ ሰይሜዋለሁ። ቃሉ የተገኘውም ትምህርት እና ኪታ (ቤት) የሚለውን የወላይትኛ ቃል በማጣመር ነው። ስለዚህም ሀርኪተኛ (scholar)፣ ሀርኪትኛና ወይም ባጭሩ ሀርኛና (scholarship) ይሆናሉ ማለት ነው።

በተመሳሳይ ሁኔታ መጽኪታ (library) ማለት ቤተመጻሕፍት ማለት ሲሆን የተገኘውም መጽሐፍ እና ኪታ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ስለዚህም መጽኪተኛ (librarian)፣ መጽኪታሲን (library science) ይሆናሉ ማለት ነው።

«ሲን» የሚለው ኋልጡፍ -ics እና የመሳሰሉትን የእንግሊዘኛ ኋልጡፎች ለመተካትም ያገለግላል። ለምሳሌ ያህል ሒሳብሲን (mathematics)፣ ሒሳብሲናዊ (mathematical)፣ ሒሳብሲነኛ (mathematician) ይሆናሉ። በተመሳሳይ ሁኔታ ጉሲን (physics)፣ ጉሲነኛ (physicist) ይሆናሉ። ጉሲን የሚለው ቃል የተገኘው ግኡዝ (physical) ከሚለው ቃል ላይ ሲን የሚለውን ኋልጡፍ በመለጠፍ የምናገኘውን ቃል (ማለትም ግኡዝሲን የሚለውን ቃል) በማሳጠር ነው።

በእንግሊዘኛ ፊዚክስን ለመሰየም «ሎጅ» የሚለውን ኋልጡፍ ከመጠቀም ይልቅ «ኢክስ» (-ics) የሚለውን ኋልጡፍ መጠቀም ያስፈልገበት ምክንያት «ፊዚካሎሎጅ» ማለት የማይመች - ምላስ አሳሪ - ስለሆነ ብቻ ነው። እኛ ግን ቋንቋችን ገር ስለሆነ፣ ሲን የሚለውን ኋልጡፍ ማናቸውንም ሰገላዊ የጥናት መስክ (scientific field of study) ለመሰየም ልንጠቀምበት እንችላለን።

አሁንም እንደገና ዐቃር (ቅመም፣ መድሐኒት) ከሚለው የግእዝ ቃል ፓካር (chemi-, chemo-, chemical-) የሚሉትን ፊልጡፎች እናገኛለን። ስለሆነም ፓካርሲን (chemistry)፣ ፓካርሲነኛ (chemist) ይሆናሉ ማለት ነው። እንዲሁም ፓካርወገሻ (chemotherapy)፣ ፓካርወገሻዊ (chemotherapeutic)፣ ፓካርወገሻ (chemotherapist) ይሆናሉ።

ወጊሻ የሚለው ቃል ምንጩ ኦርምኛ ሲሆን ሐኪም ማለት ነው። ከዚህም ወጊሻሲን (therapeutics)፣ ወጊሻሲናዊ (therapeutical, therapeutic)፣ ወጊሻሲነኛ ወይም ወጊሻ (therapist, therapist) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ለምሳሌ ያህል ካማወገሻ (physiotherapy)፣ ካማወገሻዊ (physiotherapeutic)፣ ካማወገሻ (physiotherapist) ይሆናሉ።

ጠፈር የሚለው የግእዝ ቃል astro- የሚለውን የእንግሊዘኛ ፊልጡፍ ይተካልናል። ስለዚህም ጠፈርሲን (astronomy)፣ ጠፈርሲናዊ (astronomical)፣ ጠፈርሲነኛ (astronomer) ይሆናሉ ማለት ነው።

ሥራሥር (መዳኒት) ከሚለው ቃል ሠሠር (pharmacy)፣ ሠሠረኛ (pharmacist)፣ ሠሠራዊ፣ ሠሠረኛዊ (pharmaceutic, pharmaceutical)፣ ሠሠርሲን (pharmacology, pharmacaceutics)፣ ሠሠርሲነኛ (pharmacologist)፣ ሠሠርሲናዊ (pharmacological) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

ህክምና ከሚለው ቃል በመነሳት ደግሞ ህክመትሲን (medicine)፣ ህክመትሲነኛ (one who studies medicine) እና ህክመትሲናዊ (medicinal) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

ቴሳ ማለት ባማረኛ ምንጭ (ድራሽ) ማለት ነው - አብናቶች ሲራገሙ «ቴሳህን ያጥፋው» እንዲሉ። ከዚህም ቴሳ (gene-) የሚለውን ፊልጡፍ እናገኛለን። ስለዚህም ቴሳዊ (genetic, genetical)፣ ቴሳሲን (genetics)፣ ቴሳሲነኛ (geneticist) ይሆናሉ ማለት ነው።

ጥምር የጥናት ዘርፎችን ደግሞ ጉስፓካርሲን (physical chemistry)፣ ሂወፓካርሲን (biochemistry)፣ ሂወጉሲን (biophysics)፣ ሒሳብሲናዊ ጉሲን ወይም ባጭሩ ሒሳብጉሲን (mathematical physics)፣ ህክመትጉሲን (medical physics) ወዘተ. በሚሉ መልኮች እንሰይማቸዋለን።

ወታደር (military) የሚለውን ቃል አመሰራረት በመጠቀም ቤታደር (civil) እና ቤታደራዊ (civilian) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

መሐንዲስ የሚለውን ቃል ደግሞ ለማርባት ይመች ዘንድ ወደ መንዳሽ እንለወጠዋለን። ግሱም ሲረባ መነደስ (to engineer)፣ ምንድስ (engineered)፣ መንዳሽ (engineer)፣ ምንደሳ (engineering) እያለ ይሄዳል። እንግዲህ ቤታደር መንዳሽ (civil engineer)፣ ሂወምንደሳ (bioengineering)፣ ቴሳ ምንደሳ (genetic engineering) ይሆናሉ ማለት ነው።

እግረመንገዳችንን ቀየሰ ከሚለው ቃል በመነሳት ሰያቂ (architect)፣ ሰይቅ (architecture) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ግሱም ሲረባ ሰየቀ፣ ሰይቅ፣ ሰያቂ፣ ስየቃ እያለ ይሄዳል። እንዲህ ስየቃ (architecturing)፣ ስየቃዊ (architectural) ይሆናሉ ማለት ነው።

ለማስታወስ ይረዳ ዘንድ በዚህ ክፍል ላይ የተጠቀሱት አብይ ቃሎች በድጋሚ በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዝረዋል።

English	አማርኛ	English	አማርኛ
architect	ሰያቂ	library science	መጽኪታሲን
architecture	ሰይቅ	mathematics	ሒሳብሲን
application	ግብረት	medical physics	ህክመትጉሲን
applied	ግብርት	mathematical physics	ሒሳብጉሲን
apply	ገበረተ	mathematician	ሒሳብሲነኛ
astro-	ጠፈር-	medicine	ህክመትሲን
astronomer	ጠፈርሲነኛ	military	ወታደር
astronomy	ጠፈርሲን	pharmacist	ሠሠረኛ
bio-	ሂወ-	parmacologist	ሠሠርሲነኛ
biochemistry	ሂወፓካርሲን	pharmacology	ሠሠርሲን
bioengineering	ሂወምንደሳ	pharmacy	ሠሠር
biologist	ሂወሲነኛ	physical	ግሉዝ
biology	ሂወሲን	physical chemistry	ጉስፓካርሲን
biophysics	ሂወጉሲን	physicist	ጉሲነኛ
botanist	ተክልሲነኛ	physics	ጉሲን
botany	ተክልሲን	physio-	ካማ
chemi-	ፓካር-	physiologist	ካማሲነኛ
chemical	ፓካር	physiology	ካማሲን
chemistry	ፓካርሲን	physiotherapist	ካማወጌሻ
chemo-	ፓካር-	physiotherapy	ካማወጌሻ
chemotherapist	ፓካርወጌሻ	-polis	-ዲና
chemotherapy	ፓካርወጌሻ	psycho-	ዮዲ-
-city	-ዲና	psychologist	ዮዲሲነኛ
citizen	ዲንሰብ	psychology	ዮዲሲን
citizenship	ዲንሰብኛና	scholar	ሀርኪተኛ
civil	ቤታደር	scholarship	ሀርኪትኛና፣ ሀርኛና
civil engineer	ቤታደር ማንዲስ	school	ሀርኪታ
cosmologist	ካይጋሲነኛ	-ship	- ኛና፣ ዮሳ
cosmology	ካይጋሲን	sociologist	ደቦሰብሲነኛ
cosmopolitan	ካይጋዲነኛ	sociology	ደቦሰብሲን
cosmos	ካይጋ	techno-	ኪን-
engineer	ማንዲስ	technology	ኪንሲን
engineer (to)	መነደስ	technologist	ኪንሲነኛ

engineering	ምንደሳ	therapeutics	ወገሻ፣ ወገሻሲን
gene-	ቴሳ	therapist	ወገሻ
genetic engineering	ቴሳሲን ምንድስና	universal	ቫይካዊ
genetical, genetic	ቴሳዊ	universe	ቫይካ
geneticist	ቴሳሲንኛ	university	ቫይካዲን
genetics	ቴሳሲን	zoo	ቤልዳ
librarian	መጽኪተኛ	zoologist	ቤልዳሲንኛ
library	መጽኪታ	zoology	ቤልዳሲን

ኋልጠፍ «ኪን»

ኋልጠፍ (prefix) «ኪን» ሰገላዊ ያልሆኑ የጥናት ዘርፎችን ለመሰየም ያገለግላል። ከዚህም «ኪናዊ» እና «ኪንኛ» የሚሉትን ተጨማሪ ኋልጠፎች እናገኛለን። ለምሳሌ ያህል አዳኛ (ሐብት) ከሚለው ቃል ዳኛ (econo-) የሚለውን ፊልጠፍ (prefix) እናገኛለን። ከዚህም ፊልጠፍ በመነሳት ዳኛኪን (economics)፣ ዳኛኪንኛ (economist) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ዳኛኪን እና ዳኛኪንኛ ማለት እንግዲህ - ከዚህ ቀደም በተጓዣ ሁኔታ - «ስነ ምጣኔ ሐብት» እና «የስነ ምጣኔ ሐብት ተመራማሪ» እንላቸው የነበሩት ናቸው ማለት ነው።

ልሳን (ቋንቋ) ከሚለው የግእዝ ቃል በመነሳት ልሳንኪን (linguistics)፣ ልሳንኪናዊ፣ ልሳንኪንኛ (linguist) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። እንዲሁም ጽሑፍ ከሚለው ቃል ጽሑኪን (literature)፣ ጽሑኪናዊ፣ ጽሑኪንኛ የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

እንዲሁም ሽክታኪን (political science)፣ ሽክታኪንኛ (political scientist)፣ ሽክታኪናዊ ይሆናሉ። ሽካች (politician) ማለት ፖለቲከኛ ማለት ሲሆን ወሽከተ (አወራ) ከሚለው ቃል የተገኘ ነው። ስለዚህም ሽክታ (politics)፣ ሽክታዊ (political) ይሆናሉ።

ደቦ (የህብረት ስራ) እና ሰብ (ሰው) የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ደቦሰብ (society) የሚለውን ቃል እናገኛለን። እንግዲህ ደቦሰባዊ፣ደቦሰብ (social) ሲሆን ግሱም ሲረባ ደቦሰብ (socialize)፣ ድብስብ (socialized)፣ ደብሳቢ (socializer)፣ ድብሰባ (socialization) እያለ ይሄዳል ማለት ነው። በተጨማሪም ደቦሰብናና (socialism)፣ ደቦሰብኛ (socialist)፣ ደቦሰብናዊ (socialistic) ይሆናሉ። ለምሳሌ ያህል ደቦሰብ(ደቦሰባዊ) ጥናት (social study) ይሆናል።

ደቦሰብ (social) ከሚለው ቃል ደቦሰብኪን (social science) ወይም ደቦሰብሲን የሚለውን ቃል እናገኛለን። ስለዚህም ደቦሰብኪንኛ (social scientist)፣ ደቦሰብኪናዊ ይሆናሉ ማለት ነው። ደቦሰብኪን ማለት እንግዲህ ከዚህ ቀደም «የሕብረተሰብ ሳይንስ» እንለው የነበረው ነው ማለት ነው።

ታሪክ በሚለው ቃል ላይ ግን «ኪን» መለጠፍ «ታሪኪን» የሚል ቃል ስለሚሰጥና ይህም ቃል «ታሪክን» ከሚለው ቃል ጋር ስለሚቀራረብ፣ በዚህ ጊዜ «ሲን» መጠቀም ይመረጣል - ምንም እንኳን የታሪክ ጥናት የሰገል ዘርፍ ባይሆንም። እንግዲህ ታሪክሲን (history)፣ ታሪክሲናዊ (historical)፣ ታሪክሲንኛ (historian) ይሆናሉ ማለት ነው።

ለማስታወስ ይረዳ ዘንድ በዚህ ክፍል ላይ የተጠቀሱት አብይ ቃሎች በድጋሚ በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዝረዋል።

English	አማራኛ	English	አማራኛ
economics	ዳኛኪን	literature	ጽሑኪን
economist	ዳኛኪንኛ	political	ሽክታዊ
historical	ታሪክሲናዊ	political science	ሽክታሲን
historian	ታሪክሲንኛ	political scientist	ሽክታሲንኛ
history	ታሪክሲን	politician	ሽካች
linguist	ልሳንኪንኛ	politics	ሽክታ
linguistics	ልሳንኪን		

የሀርኪታ አይነቶች

ሀርኪታ (school) የሚለው ቃል የተገኘው ትምህርት የሚለውን ያማረኛ ቃል እና ኪታ (ቤት) የሚለውን የወላይትኛ ቃል በማጣመር ነው። ሀርኪታዎች ህፃናፀድ (kindergarten)፣ ቶስመክ (elementary)፣ ከፍኪታ (high school) ብላትኪታ (junior high school)፣ ወራዝኪታ (senior high school)፣ ሚድካ (college)፣ ቫይካዲን (university) እና ቋተም (institute, institution) ተብለው ይከፋፈላሉ።

ህፃናፀድ የሚለው ቃል የተገኘው ህፃን እና ዐጸድ (garden) የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ዐጸድ ማለት በግእዝ ዙርያውን የታጠረ ያትክልት ስፍራ ማለት ነው። ቶስመክ ማለት ቶኮ (አንድ) የሚለውን የኦሮምኛ ቃልና ምስማክ (መሰረት) የሚለውን የኦሮምኛ ቃል በማጣመር የተመሰረተ ቃል ነው።

ከፍኪታ የሚለው ቃል የተገኘው «ከፍተኛ ሀርኪታ» የሚለውን ሐረግ በማሳጠር ነው። ብላትኪታ የሚለው ቃል የተገኘው ብላቴና (junior) እና ኪታ (ቤት) የሚለውን የወላይትኛ ቃል በማጣመር ነው። ብላቴና ማለት ባማረኛ ልጅ፣ ጉብል፣ ወጣት፣ ክፉና ደግ የለየ ማለት ነው።

ወራዝኪታ የሚለው ቃል የተገኘው ወራዝ (senior) የሚለውን የግእዝ ቃል ኪታ (ቤት) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ጋር በማጣመር ነው። ወራዝ የሚለው ቃል የተገኘው ደግሞ ወርዘወ (ጎለመሰ፣ ጢም አወጣ) ከሚለው የግእዝ ቃል ነው። ስለዚህም ወራዝነት (seniority)፣ ወራዝ ዲንሰብ (senior citizen) ይሆናሉ።

ሚድካ (college) የሚለው ቃል የተገኘው ምዕዳን (ሰብከት፣ ትምህርት) ከሚለው የግእዝ ቃል ነው። ሚድካ ከሚለው ቃል በመነሳት ሚድካኛ (collegian) እና ሚድካተኔ (collegiate) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ሚድካተኔ የሚለው ቃል የተገኘው ሚድካ እና አስተኔ (ዓይነት) የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ለምሳሌ ሚድካተኔ ቋተም (collegiate institute) ይሆናል።

ኡባይካ (ሁሉም ነገር) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ቫይካ (universe)፣ ቫይካዊ (universal) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ቫይካ ማለት እንግዲህ ሁለንተና እንደ ማለት ነው። ቫይካ (universe) እና ዲና (-city) የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ደግሞ ቫይካዲን (university) የሚለውን ቃል እናገኛለን።

ገንዳ (ሰፈር) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ቶንዳ (community) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ስለዚህም ቶንዳዊ (communal)፣ ቶንዳናና (communalism)፣ ቶንዳፈናኝ (communalist) ይሆናሉ ማለት ነው። ለምሳሌ ያህል ቶንዳ ማዕከል (community center) ይሆናል።

ከየን (ብልህ ሆነ፣ በስራ ተራቀቀ) ከሚለው የግእዝ ቃል ኪን (tech, techno-) የሚለውን ፊልጡፍ (prefix) እናገኛለን። ስለዚህም ኪኒሲን (technology)፣ ኪንሲኛ (technologist)፣ ኪንሲናዊ (technological) ይሆናሉ ማለት ነው። በዚህም መሰረት technological revolution የሚለው የእንግሊዘኛ ሐረግ «ኪኒሲናዊ አብዮት» በሚል አጭር ሐረግ ይተረጎማል ማለት ነው።

እንዲሁም ኪን ከሚለው ፊልጡፍ ኪንስፍና (technocracy) እና ኪንሰፊን (technocrat) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። በተጨማሪም ኪን የሚለው ቃል technic የሚለውን የእንግሊዘኛ ቃል ይተካልናል። ስለዚህም ኪናዊ (technical)፣ ኪኒኛ (technician) ይሆናሉ።

ኪናዊ (technical) የሚለውን ቃል ሀርኪታ ከሚለው ቃል ጋር በማጣመር ኪናዊ ሀርኪታ ወይም ባጭሩ ኪናርኪታ (technical school) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ኪናርኪታ ማለት እንግዲህ ከዚህ በፊት - በተንዛዛ መልኩ - «የእደ ጥበብ ትምህርት ቤት» እንለው የነበረው ነው ማለት ነው።

ቋተም የሚለው ቃል የተገኘው ለማርባት ይመች ዘንድ ተቋም ከሚለው ቃል ነው። ግሱም ሲረባ ቋተመ (institutionalize)፣ ቋትም (institutionalized)፣ ቋተሚ (institutionalizer)፣ ቋተማ (institutionalization)፣ ቋተማዊ (institutional) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ቋተምናና (institutionalism)፣ ቋተምፈናኝ (institutionalist) ይሆናሉ ማለት ነው።

በተጨማሪም ብላትሚዳካ (junior college) እና ቶንዳሚድካ (community college) የሚባሉ ሀርኪታዎች አሉ። ብላትሚድካ ማለት ተማሪዎች ወደ ቫይካዲን ከመሸጋገራቸው

በፊት አንድ ወይም ሁለት አመት የሚያጠኑበት ሀርኪታ ሲሆን ቶንዳ ሚድካ ማለት ደግሞ ወደ ቫይካዲን የማይሄዱ ተማሪዎች ትምህርታቸውን የሚከታተሉበት ሀርኪታ ነው። በተጨማሪ ቫይካና ሚድካ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ቫይካሚድካ (university college) የሚለውን ቃል እናገኛለን።

ሚድካዎችና ቫይካዎች አብዛኛውን ጊዜ በረደቦች (departments) ይከፋፈላሉ። ረደብ ማለት የትምህርት ክፍል እንደማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ረድፍ እና መደብ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ግሱም ሲረባ ረደብ (departmentalize)፣ ርድብ (departmentalized)፣ ረዳቢ (depatmentalizer)፣ ርደባ (departmentalization)፣ ረደባዊ (departmental) እያለ ይሄዳል። ለመሳሌ ያህል የጉሲን ረደብ (depatment of physics)፣ የፓካርሲን ረደብ (depatment of chemistry)፣ የሂወሲን ረደብ (department of biology)፣ የሒሳብሲን ረደብ (depatment of mathematics) ይሆናሉ።

በዚህ ክፍል ላይ የተገለጹት የተለያዩ የሀርኪታ አይነቶች በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ በድጋሚ ተዘርዘረዋል።

የሀርኪታ አይነቶች			
Kindergarten	ህጻናጸድ	collegiate	ሚድካተኔ
elementary	ቶስመክ	junior college	ብላትሚድካ
junior high school	ብላትኪታ	community college	ቶንዳሚድካ
senior high school	ወራዝኪታ	university	ቫይካዲን
high school	ከፍኪታ	university college	ቫይካሚድካ
technical school	ኪናርኪታ	institute	ቋተም
college	ሚድካ	depatment	ረደብ

የፈተና ዓይነቶችና ዉጤቶች

ፈተናዎች በሶስት ይከፈላሉ። አንደኛው ራሱ ፈተና (exam, examination) ሲሆን ሌሎቹ ደግሞ መንሱት (test) እና ቆርማ (quiz) ናቸው። መንሱት ማለት በግእዝ ፈተና ማለት ነው - «እግዚአ ኢታብአነ ዉስተ መንሱት» (አቤቱ ወደ ፈተና አታግባን) እንዲል። ቆርማ የሚለው ቃል የተገኘው ደግሞ «ቆርማታ በተሌ» (አጭር ፈተና) ከሚለው የኦርምኛ ቃል ነው።

የፈተና ግስ ሲረባ ፈተነ (examine)፣ ፍትን (examined)፣ ፈታኝ (examiner)፣ ፈተና (examination)፣ ተፈታኝ (examinee) እያለ ይሄዳል። የመንሱት ግስ ሲረባ መነሱት (to test)፣ ምንስት (tested)፣ መንሳች (tester)፣ ምንስታ (testing) እያለ ይሄዳል። የቆርማ ግስ ሲረባ ደግሞ ቆረመ (to quiz)፣ ቆርም (quizzed)፣ ቆራሚ (quizzer)፣ ቆረማ (quizzing)፣ ቆርማዊ (quizzical) እያለ ይሄዳል። ቆርማ የሚለውን ቃል ሪ (-show) ከሚለው ኋልጡፍ ጋር በማጣመር ቆርማሪ (quiz show) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ቆርማሪ ማለት በጨዳሚ (radio) ወይም ሩጅና (television) ጥያቄ የሚጠየቅበት ዝግጅት ሲሆን፣ ጥያቄውን የሚጠይቀው ሰዉ ደግሞ «ቆርማ አለቃ» ወይም ባጭሩ ቆርማለቃ (quiz master) ይባላል። ጨዳሚ እና ሩጅና የሚሉት ቃሎች እንዴት እንደተመሰረቱ ወደፊት በሌሎች ጦማሮች ላይ እንመለከታለን።

የፈተና ዓይነቶች	
quiz	ቆርማ
test	መንሱት
examination	ፈተና

የፈተና ዉጤቶች በፊደል ሲገለጹ አ (A)፣ በ (B)፣ ገ (C)፣ ደ (D) እና ወ (F) ተብለው ይገለጻሉ። ፊደል ወ የተገኘው ወደቀ ከሚለው ቃል ሲሆን ሌሎቹ ፊደሎች የተገኙት ደግሞ «አበገደጀሀወዘ...» ከሚለው ትክክለኛው የፊደል ተራ ነው።

የፈተና ዉጤቶች			
A	አ	D	ደ
B	በ	F	ወ
C	ገ		

የፊደል ተራ የተፋለሰና «አልፍ» አ ክርስቲ ከቀዳማዊነት ተነቅሎ በርሱ ፈንታ «ሆይ» ሀ መዝገብ መርዶ ፊደል የሆነው - ማለትም «አበገደሀ» የነበረው ወደ «ሀለሐመሠ» የተለወጠው ከፍሬምናጦስ (ከሣቴ ብርሃን ሰላማ) ወዲህ ነው። ብርሃን ገላጭ (ከሣቴ ብርሃን ማለት ብርሃን ገላጭ ማለት ነው) የሚባሉት እነ ከሣቴ ብርሃን ይህን ተግባር የፈጸሙት የግእዝን ፊደል ከአሃዝነት አወጥተው የራሳቸውን የግሪክን ፊደል በግእዝ ፊደል ላይ አሃዝ አድርጎ ለማስገባት እንዲመቻቸው ነበር። ይህም ስራቸው የግእዝን ፊደል ከሴም ቋንቋ ዐዋጅ አወጥቶ መንገዱን አሳተው - አሳከረው። ለተጨማሪ ማብራርያ «መጽሐፈ ሰዋሰዉ ወገስ ወመዝገብ ቃላት ዐዲስ» የሚባለውን የታላቁን ጦቢያዊ ሊቅ ያለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌን መጽሐፍ (ገጽ 32) መመልከት ይቻላል።

እግረመንገዳችንን ዳንዲ (መንገድ) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ጂንዳ (course) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ጂንዳ ማለት የትምህርት አይነት ወይም ተከታታይ ትምህርት ማለት ነው።

እንዲሁም ሰደረ (አዘጋጀ፣ ደረደረ) እና ቃል የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ሰድረቅ (dissertation, thesis) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ግሱም ሲረባ ሰደረቀ (disserate)፣ ስድርቅ፣ ሰድራቁ፣ ስድረቃ እያለ ይሄዳል።

የተማሪ ዓይነቶችና ማህበሮች

ከማናቸውም ሀርኪታ ተመርቆ የወጣ ተማሪ የሀርኪታው ምሩቅ (graduate) ይባላል። ሀርኪታው ለተማሪው ቀለምእናት (alma mater) ሲባል ተማሪው ደግሞ ለሀርኪታዊ ቀለምልጅ (alumnus) ይባላል።

የቫይካዲን ተማሪወች ደግሞ ቅድመምሩቅ (undergraduate) እና ድህረምሩቅ (postgraduate) ተብለው በሁለት አብይ ምድቦች ይከፈላሉ። ቅድመ (pre-) ማለት በግእዝ የፊተኛ፣ ፊት የመጣ ማለት ሲሆን ድኅረ (post-) ማለት ደግሞ ኋለኛ፣ በኋላ የመጣ ማለት ነው።

ቅድመምሩቅ ተማሪወች ደግሞ ጅፍላ (freshman)፣ ደቅሙር (sophomore)፣ ብላቴና (junior) እና ወራዝ (senior) ተብለው ባራት ምድቦች ይከፈላሉ።

ጅፍላ ማለት የመጀመርያ አመት ተማሪ ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ጀማሪ እና ዐፍላ (ጎልማሳ፣ ብርታት ያለው፣ ያልበረደ፣ ጋብ ያለለ) የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ግሱም ሲረባ ጅፈለ (freshen)፣ ጅፍል (freshned)፣ ጅፋይ (freshener)፣ ጅፈላ (freshening) እያለ ይሄዳል። ዐፍላ የሚለውን ቃል ወደ ጅፍላ የለወጥኩበት ምክኒያት ሲረባ አፈላ (አንተከተከ) ከሚለው ቃል ጋር እንዳይምታታ ነው። እንግዲህ ጅፍላ ምግብ (fresh food)፣ ጅፍላ ውሃ (fresh water)፣ ኔፋል ጅፋይ (air freshener) ይሆናሉ ማለት ነው። ኔፋል (air) የሚለው ቃል የተገኘው እንፋሉት ከሚለው ቃል ነው።

ደቅሙር ማለት የሁለተኛ አመት ተማሪ ማለት ነው። ቃሉ የተገኘውም ደቀመዝሙር (ተማሪ፣ ዳዊት ደጋሚ) ከሚለው የግእዝ ቃል ነው። ስለዚህም ደቅሙራዊ (sophomoric) ይሆናል ማለት ነው።

ብላቴና ማለት የሶስተኛ አመት ተማሪ ማለት ሲሆን የቃሉም ትርጉም ባለፈው ክፍል ላይ እንደተመለከትነው ጉብል፣ ወጣት ማለት ነው። ወራዝ ማለት የመጨረሻ አመት ተማሪ ማለት ሲሆን የቃሉም ትርጉም ባለፈው ክፍል ላይ እንደተመለከትነው ጎልማሳ ማለት ነው።

የሚድካ ወይም የቫይካዲን ወንዶች ተማሪዎች የሚመስርቱት ማህበር ወንድምና (fraternity) ይባላል። ግሱም ሲረባ ወንድምፈነተ (fraternize)፣ ወንድምናንት (fraternized)፣ ወንድምፈናች (fraternizer)፣ ወንድምናነታ (fraternization) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ወንድምናናዊ (fraternal) ይሆናል።

የሚድካ ወይም የቫይካዲን ሴቶች ተማሪዎች ደግሞ በበኩላቸው የሚመስርቱት ማህበር እህትና (sorority) ይባላል። ግሱም ሲረባ እህትፈነተ (sororitize)፣ እህትናንት (sororitized)፣ እህትፈናች (sororitizer)፣ እህትናነታ (sororitization) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም እህትናናዊ (sororital) ይሆናል። በዚህ ክፍል የተጠቀሱት ቃሎች በድጋሚ በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዝረዋል።

የተማሪ ዓይነቶችና ማሕበሮች			
English	አማራጭ	English	አማራጭ
graduate	ምሩቅ	sophomore	ደቅሙር
under graduate	ቅድመምሩቅ	junior	ብላቴና
post graduate	ድህረምሩቅ	senior	ወራዝ
alma-mater	ቀለምእናት	fraternity	ወንድምናና
alumnus	ቀለምልጅ	sorority	እህትናና
freshman	ጀፍላ		

የትምህርት ዘርፎች

የትምህርት ዘርፎች ኪንሰብ (arts)፣ ምንድሳ (engineering) እና ሰገል (science) ተብለው በሶስት አብይ ዘርፎች ይከፈላሉ። ለምሳሌ ያህል ዱኛኪን (economics)፣ ታሪክሲን (history) እና ጽፍኪን (literature) የኪንሰብ ዘርፎች ናቸው። ቤታደር ምንደሳ (civil engineering)፣ ተልኑሲን (electronics) እና ስየቃ (architecture) የኪንሲን ዘርፎች ናቸው። ጉሲን (physics)፣ ፓካርሲን (chemistry) እና ሂወሲን (biology) ደግሞ የሰገል ዘርፎች ናቸው። እነዚህ ሶስት አብይ የትምህርት ዘርፎች በድጋሚ በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዝረዋል።

የትምህርት ዘርፎች	
arts	ኪንሰብ
engineering	ምንደሳ
science	ሰገል

የትምህርት ደረጃዎች

አንድ ተማሪ ትምህርቱን በስኬት ሲጨርስ ከተማረበት ሀርኪታ (school) ዳወንቻ (certificate)፣ ደችሉክ (diploma) ወይም ጉላፕ (degree) ይቀበላል።

ዳወንቻ የሚለው ቃል የተገኘው አደንቻቻ (አወራ፣ ተናገረ) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ነው። ግሱም ሲረባ ደወነች (certify)፣ ድወንች (certified)፣ ደወናች (certifier, certifying)፣ ድወነቻ (certification) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ተደወናች (certifiable)፣ ደወናች ወኪል (certifying agent)፣ ድወንች ሚሻ (certified check) ይሆናሉ። ሚሻ (check, cheque) የሚለው ቃል የተገኘው ሚሻሻ (ገንዘብ) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ነው።

ደችሉክ የሚለው ቃል የተገኘው ደቻሳ (የታጠፈ) የሚለውን የኦሮምኛ ቃልና ሉክ የሚለውን ያማረኛ ቃል በማጣመር ነው። እግረመንገዳችንን ቶፍታ (ዘዴ) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ቶፍካ (diplomacy)፣ ቶፍከኛ (diplomat)፣ ቶፍካዊ (diplomatic)፣ ቶፍካሲን (diplomats) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

ጉላፕ የሚለው ቃል የተገኘው ጎለመ (ከፊለ፣ ለየ) ከሚለው ያማረኛ ቃል ነው። ለምሳሌ ያህል ሴልሽስ ጉላፕ (Celsius degree)፣ ፋረንሐይት ጉላፕ (Fharenheit degree) ይሆናሉ።

ቫይካዲን ወስጥ የሚሰጥ የመጀመርያ ጉላፕ ሲማክቶ ጉላፕ (bachelor degree) ወይም ባጭሩ ሲ.ጉ ይባላል። ሲማክቶ የሚለው ቃል የተገኘው ምስማክ (መሰረት፣ ድጋፍ፣ መጠጊያ) የሚለውን የግእዝ ቃል አቶ ከሚለው ቃል ጋር በማጣመር ነው። ሲማክቶ ጉላፕ ያለው ሰው ስም ሲጻፍ ከስሙ በፊት ሲማክቶ (ሲ/ቶ) ሊጨመር ይችላል - ይገባልም - መከባበር ዋናው ባህላችን ነውና። ለምሳሌ ያህል «ሲማክቶ መስፍን አረጋ» ወይም ባጭሩ «ሲ/ቶ መስፍን አረጋ» ተብሎ ሊጻፍ ይችላል።

ሲማክቶ ጉላፕ በሰገል መልክ ሲሰጥ ሲማክሲን ጉላፕ (bachelor of science degree) ወይም ባጭሩ ሲ.ሲ.ጉ (B.Sc.) ይባላል፣ በኪንሰብ መስክ ሲሰጥ ሲማኪን ጉላፕ (bachelor of arts degree) ወይም ባጭሩ ሲ.ኪ.ጉ (B.A) ይባላል፣ በሕግ መስክ ሲሰጥ ሲማሕግ ጉላፕ (bachelor of law degree) ወይም ባጭሩ ሲ.ሕ.ጉ (Ll.B) ይባላል፣ በምንደሳ መስክ ሲሰጥ ደግሞ ሲማንድ ጉላፕ (bachelor of engineering degree) ወይም ባጭሩ ሲማንጉ (B.Eng) ይባላል።

ቫይካዲን ወስጥ የሚሰጥ ሁለተኛ ጉላፕ ሊቃቶ ጉላፕ (masterate degree, masters degree) ወይም ባጭሩ ሊ.ጉ ይባላል። ሊቃቶ የሚለው ቃል የተገኘው ሊቀ (አለቃ) እና አቶ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ሊቃቶ ጉላፕ ያለው ሰው ስም ሲጻፍ ከስሙ በፊት ሊቃቶ (ሊ/ቶ) ሊጨመር ይችላል። ለምሳሌ ያህል «ሊቃቶ መስፍን አረጋ» ወይም ባጭሩ «ሊ/ቶ መስፍን አረጋ» ተብሎ ሊጻፍ ይችላል።

ሊቃቶ ጉላፕ በሰገል መልክ ሲሰጥ ሊቀሲን ጉላፕ (master of science degree) ወይም ባጭሩ ሊ.ሲ.ጉ (M.Sc.) ይባላል፣ በኪንሰብ መስክ ሲሰጥ ሊቀኪን ጉላፕ (master of arts degree) ወይም ባጭሩ ሊ.ኪ.ጉ (M.A) ይባላል፣ በሕግ መስክ ሲሰጥ ሊቀሕግ ጉላፕ (master of law degree) ወይም ባጭሩ ሊ.ሕ.ጉ (Ll.M) ይባላል፣ በምንደሳ መስክ ሲሰጥ ደግሞ ሊማንድ ጉላፕ (master of engineering degree) ወይም ባጭሩ ሊማንጉ (M.Eng) ይባላል።

ቫይካዲን ወስጥ የሚሰጥ የመጨረሻ ጉላፕ ዲባቶ ጉላፕ (doctorate degree) ወይም ባጭሩ ዲ.ጉ ይባላል። ዲባቶ የሚለው ቃል የተገኘው ዲባ (በላይ) የሚለውን የግእዝ ቃል አቶ ከሚለው ቃል ጋር በማጣመር ነው። ዲባቶ ጉላፕ ያለው ሰው ስም ሲጻፍ ከስሙ በፊት ዲባቶ (ዲ/ቶ) ሊጨመር ይችላል። ለምሳሌ ያህል «ዲባቶ መስፍን አረጋ» ወይም ባጭሩ «ዲ/ቶ መስፍን አረጋ» ተብሎ ሊጻፍ ይችላል።

ዲባቶ ጉላፕ በሰገል መልክ ሲሰጥ ዲባሲን ጉላፕ (doctor of philosophy) ወይም ባጭሩ ዲ.ሲ.ጉ (PhD) ይባላል፣ በኪንሰብ መስክ ሲሰጥ ዲባኪን ጉላፕ (doctor of arts degree) ወይም ባጭሩ ዲ.ኪ.ጉ (D.A) ይባላል፣ በሕግ መስክ ሲሰጥ ዲባሕግ ጉላፕ (doctor of law degree) ወይም ባጭሩ ዲ.ሕ.ጉ (Ll.D) ይባላል፣ በምንደሳ መስክ ሲሰጥ ደግሞ ዲማንድ ጉላፕ (doctor of engineering degree) ወይም ባጭሩ ዲማንጉ (D.Eng) ይባላል።

በህክምና መስክ የሚሰጥ የመጀመርያ ጉላፕ ቤንካ ጉላፕ (medical doctor) ወይም ባጭሩ ቤንጉ (MD) ይባላል። የጉላፕም ባልተቤት ቤንካ (doctor) ይባላል። ቤንካ የሚለው ቃል የተገኘው ቤካ (የባህል መድሐኒት አዋቂ) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ነው።

ቤንካ ጉላፕ ያለው ሰው ስም ሲጻፍ ከስሙ በፊት ቤንካ (ቤ/ካ) ሊጨመር ይችላል - ይገባልም። ለምሳሌ ያህል «ቤንካ መላኩ በያን» ወይም ባጭሩ «ቤ/ካ መላኩ በያን¹⁰» ተብሎ ሊጻፍ ይችላል።

---

¹⁰ ቤንካ መላኩ በያን - በሕንድና በሕቡር አሜሪቃ ግዛቶች (United States of America) በመማር በዘመናዊው ትምህርት የመጀመርያውን የሚድካ ጉላፕ (college degree) ያገኘ ፣ በጣልያን ወረራ ጊዜ ላገራቸው ለጦቢያ ነጻነት ከወንድሞቻችን ከጥቁር አሜሪቃውያን ጋር ከፍተኛ ቶፍካዊ (diplomatic) ተጋድሎ ያደረጉና የጦቢያን ምርምር ምክርቤት (Ethiopian Research Council) የመሰረቱ ታላቅ ሰው ናቸው። ባለመታደል ግን ባገራችን ወስጥ ምንም መታሰቢያ አልቆመላቸውም።

ልዩ (special) ከሚለው ቃል ለየመ (specialize) የሚለውን ግስ እናገኛለን። ግሱም ሲረባ ለየመ፣ ልዩም (specialized)፣ ለያሚ (specializer, specialist)፣ ልየማ (specialization) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ልየማና (specialism) ይሆናል።

ቤንካ ጉላፕ ያገኘ ሰው በልዩ በሽታ ሲለይም የሚያገኘው ጉላፕ ዲቤንካ ጉላፕ ወይም ባጭሩ ዲቤንካ ይባላል። የጉላፕም ባልተቤት ደብንጉ ወይም ለያሚ (specialist) ይባላል። ዲቤንካ የሚለው ቃል የተገኘው ዲባቶ እና ቤንካ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ዲቤንካ ጉላፕ ያለው ሰው ስም ሲጻፍ ከስሙ በፊት ዲቤንካ (ዲ/ካ) ሊጨመር ይችላል - ይገባልም። ለምሳሌ ያህል «ዲቤንካ አስራት ወልደየስ» ወይም ባጭሩ «ዲ/ካ አስራት ወልደየስ» ተብሎ ሊጻፍ ይችላል።

እግረመንገዳችንን ሐፀነ (ማቀፍ፣ ማጥባት፣ ልጅ ማሳደግ) ከሚለው ቃል ፅናሚ (nurse) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ግሱም ሲረባ ፀነመ (to nurse)፣ ፅንም (nursed)፣ ፅናሚ፣ ፅነማ (nursing) እያለ ይሄዳል። እንግዲህ ፅነማ ሀርኪታ (nursing school)፣ ፅነማኪታ (nursery) ይሆናሉ ማለት ነው።

የፀናሚዎች አለቃ ሴት ከሆነች አቢልት (sister) ትባላለች። ወንድ ከሆነ ደግሞ አቢል ይባላል። አቢልት የሚለው ቃል የተገኘው አቦሌቲ (አህት) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ነው። የአቢልት ስም ሲጻፍ ከስሙ በፊት አቢልት ወይም ባጭሩ አ/ት ሊጨመር ይገባል። ለምሳሌ ያህል «አቢልት ዙርያሽወርቅ አረጋ» ወይም «አ/ት ዙርያሽወርቅ አረጋ»¹¹ ተብሎ ሊጻፍ ይችላል። የአቢል ስም ሲጻፍ ደግሞ ከስሙ በፊት አቢል ወይም ባጭሩ አ/ቢ ሊጨመር ይገባል።

«ቤተ ወንሻ» የሚለውን ሐረግ በማሳጠር በማሳጠር ቤግሻ (clinic)፣ ቤግሻዊ (clinical)፣ ቤግሻኛ (clinician)፣ ቤግሻ (ዊ) ሙቀትለኪ (clinical thermometer) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

ቀደም ብለን «ኋልጡፍ ሲን» በሚለው ክፍል ላይ እንደተመለከትነው ደግሞ ሥራሥር (መዳኒት) ከሚለው ቃል ሠሠር (pharmacy)፣ ሠሠረኛ (pharmacist)፣ ሠሠራዊ፣ ሠሠረኛዊ (pharmaceutic, pharmaceutical)፣ ሠሠርሲን (pharmacology, pharmaceuticals)፣ ሠሠርሲንኛ (pharmacologist)፣ ሠሠርሲናዊ (pharmacological) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

በዚህ ክፍል የተጠቀሱት አብይ ቃሎች በድጋሚ በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዝረዋል።

የትምህርት ደረጃዎች			
English	አማራኛ	English	አማራኛ
certificate	ዳወንቻ	master of science	ሊቀሲን ጉላፕ (ሊ.ሲ.ጉ)
diploma	ደችሉክ	doctor	ዲባክቶ
degree	ጉላፕ	doctorate degree	ዲባክቶ ጉላፕ (ዲ.ጉ)
bachelor degree	ሲማክቶ ጉላፕ (ሲ.ጉ)	doctor of arts degree	ዲበኪን ጉላፕ (ዲ.ኪ.ጉ)
bachelor of arts	ሲማኪን ጉላፕ (ሲ.ኪ.ጉ)	doctor of engineering degree	ዲማንድ ጉላፕ (ዲ.ማንጉ)
bachelor of	ሲማንድ ጉላፕ	doctor of	ዲበሕግ ጉላፕ

¹¹ «አቢልት ዙርያሽወርቅ አረጋ» በሐፀናሚነት ሕሙማንን በቅን ታገለገል የነበረችና በወጣትነቷ በሞት የተቀጨች ታላቅ እህቴ ናት።

engineering	(ሲ.ማንገጥ)	law degree	(ዲ.ሕግ)
bachelor of law	ሲ.ማሕግ ጉላፕ (ሲ.ሕግ)	doctor of medicine	ቤንካ
bachelor of science	ሲ.ማክሲን ጉላፕ (ሲ.ሲ.ግ)	doctor of science degree	ዲ.በሲን ጉላፕ (ደሲ.ግ)
masterate degree	ሊ.ቃቶ ጉላፕ (ሊ.ግ)	specialist	ዲ.ቤንካ ለያሚ
master of arts	ሊ.ቀኪን ጉላፕ (ሊ.ኪ.ግ)	nurse	ሐፅናሚ
master of engineering	ሊ.ማንድ ጉላፕ (ሊ.ማንገጥ)	sister	አቢል፣ አቢልት
master of law	ሊ.ቀሕግ ጉላፕ (ሊ.ሕግ)		

ለማስታወስ ይረዳን ዘንድ የሕክምና ማዕረጎች ተለይተው በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዝረዋል።

የሕክምና ደረጃዎች	
nurse	ፀናሚ
head nurse (female), sister	አቢልት
head nurse (male)	አቢል
clinician	ቤግሽኛ
doctor	ቤንካ
pharmacist	ሠሠረኛ
specialist	ለያሚ፣ ዲ.ቤንካ

ትምህርታዊ ማዕረጎች

ተማሪዎች በየክፍላቸው ከራሳቸው መሐል የሚመርጡት የክፍል አለቃ ሰልታሪ (monitor) ይባላል። ሰልታሪ የሚለው ቃል የተገኘው ሰለለ እና አማተረ (ተመለከተ) የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ግሱም ሲረባ ሰለተረ (to monitor)፣ ስልትር (monitored)፣ ሰልታሪ (monitor)፣ ስልተራ (monitoring, monitory) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ሰልተራዊ (monitorial)፣ ሰልታሪችና (monitorship) ይሆናሉ ማለት ነው።

ያንድ ሀርኪታ ዋና ሀላፊ ቀጣጭ (director) ይባላል። ቀጣጭ ማለት አቅጣጫ የሚሰጥ ማለት ሲሆን ግሱም ቀጠጨ (to direct)፣ ቅጥጭ (directed)፣ ቀጣጭ (director)፣ ቅጠጫ (directing) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ቀጠ (direct)፣ ቀጠጫ፣ አቅጣጫ (direction)፣ ቀጣጭ፣ ቀጣጫዊ (directive, directorial)፣ ቀጣጭችና (directorship) ይሆናሉ። ለምሳሌ ያህል ቅጥጭ መስመር (directed line)፣ ቀጠ ዠማ (direct current) ይሆናሉ። ዠማ (current) ማለት ባሚረኛ ወንዝ ወይም ጥረት ማለት ነው።

በሚድካ ወይም በቫይካዲን የሚያስተምሩ መምህሮች ደብጃሪ (instructor)፣ ነቅጃሚ (lecturer) ወይም ነብታሚ (professor) ይባላሉ።

ደብጃሪ የሚለው ቃል የተገኘው ዱቢዳ (ተናገረ፣ አለ) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ሲሆን ግሱም ሲረባ ደብጀረ (instruct)፣ ድብጀር (instructed)፣ ደብጃሪ፣ ድብጀራ (instructing, instruction) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ደብጃሪ፣ ደብጃሪያዊ (instructive, instructional)፣ ደብጃሪችና (instructorship) ይሆናሉ።

ነቅጃሚ (lecturer) የሚለው ቃል የተገኘው ነቀደ (ድንቅ ነገር ተናገረ፣ ተረከ) ከሚለው ያማረኛ ቃል ሲሆን ግሱም ሲረባ ነቀጀመ (to lecture)፣ ንቅጅም (lectured)፣ ነቅጃሚ፣ ንቅጅማ (lecturing) እያለ ይሄዳል። ከዚህም ነቅጅም (lecture) እና ነቅጃሚችና (lecturership) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

ነብታሚ የሚለው ቃል የተገኘው ተነበየ ከሚለው ቃል ሲሆን ግሱም ሲረባ ነበተመ (profess)፣ ንብትም (profess)፣ ነብታሚ፣ ንብተማ (professing) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ንብተማዊ (professorial)፣ ነብታሚችና (professorship) ይሆናሉ።

ነብታሚወች ራሳቸው ረዳት ነብታሚ (assistant professor)፣ ጓዳኝ ነብታሚ (associate professor)፣ ሙሉ ነብታሚ (full professor)፣ እና አረጋዊ ነብታሚ (professor emeritus) ተብለው ባራት ይከፈላሉ።

ረዳት ነብታሚ ማለት ገና ጀማሪ ነብታሚ ማለት ሲሆን፣ ጓዳኝ ነብታሚ ማለት ደግሞ ሙሉ ለመሆን የተቃረበ ነብታሚ ማለት ነው። አረጋዊ ነብታሚ ማለት ደግሞ ጡረታ የወጣ ነብታሚ ማለት ነው። ሙሉ ነብታሚ አብዛኛውን ጊዜ በቀላሉ ነብታሚ ይባላል።

ጓደደ (associate) ማለት አጎዳኝ እንደማለት ሲሆን ግሱም ሲረባ ጓደደ፣ ጉድድ (associated)፣ ጓዳጅ (associating, associate)፣ ጓደዳ፣ ጉድኝት (association) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ጓደዳችና (associateship)፣ ጓደዳፍና (associationism)፣ ጓደዳዊ ፣ ጓዳጅ (associative) ይሆናሉ። ለምሳሌ ያህል ጓደዳዊ ጠባይ፣ ጓደዳ ጠባይ (associative property)፣ የሐሳቦች ጓደዳ (ጉድኝት) (association of ideas) ይሆናሉ።

የቫይካና የሚድካ አስተማሪወች ቫሚር (faculty) በሚል የወል ስም ይታወቃሉ። ቫሚር የሚለው ቃል የተገኘው «ቫይካ-ሚድካ-መምህር» የሚለውን ቃል በማሳጠር ነው። ቫሚር በዛ ያሉ ረደቦችን (departments) ያቀፈ የትምህርት ዘርፍ ሊሆንም ይችላል። ለምሳሌ ያህል ሰገል ቫሚር (science faculty) ማለት የተለያዩ የሰገል ረደቦችን - የጉሲን ረደብ፣ የሂወሲን ረደብ፣ የፓካርሲን ረደብ ወዘተ፣ - ያቀፈ ቫሚር ነው። በተመሳሳይ ሁኔታ ሕግ ቫሚር (faculty of law)፣ ደቦሰብኪን ቫሚር (social science faculty)፣ ምንደሳ ቫሚር (engineering faculty) ይሆናሉ።

ሁፍያ (ራስ፣ ካንገት በላይ ያለው ክፍል) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ሆፋ (dean) እና ሆፋችና (deanship) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

አብዛኛውን ጊዜ ድህረምሩቅ ተማሪወች ነብታሚወችን በማገዝ ያስተምራሉ። እንደዚህ ያሉ ተማሪወች ደግሞ ረዳት መምር (teaching assistant) ሲባሉ ሙያቸውም ረዳት መምርችና (teaching assistantship) ይባላል።

አንጎል እና አይምሮ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ጎልመር (intellect, intelligence) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ከዚህም ጎልመራዊ (intellectual)፣ ጎልማሪ (intellectual, intelligent)፣ ጎልማሪወች (intelligentsia)፣ ጎልመርፍና (intellectualism)፣ ተጎልማሪ (intelligible)፣ ተጎልማሪነት (intelligibility) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ግሱም ሲረባ ጎልመረ (intellectualize)፣ ጉልምር (intellectualized)፣ ጎልማሪ (intellectualizer)፣ ጉልመራ (intellectualization) እያለ ይሄዳል። በተጨማሪም ጎልመር መንሱት (intelligence test)፣ ጎልመር ድሽርቻ (intelligence quotient) ይሆናሉ። ጎልመር ድሽርቻ ባጭሩ ጎድ (IQ) ይባላል። መንሱት ማለት በግእዝ ፈተና ማለት ነው - «እግዘኔ ኢታብአነ ወስተ መንሱት» እንዲል «አቤቱ ወደፈተና አታግባን» ለማለት ሲፈልግ። ድሽርቻ (quotient) ማለት ደግሞ የማካፈል ውጤት ማለት ሲሆን ቃሉም - ምዕራፍ 6 ላይ እንደምንመለከተው - ድርሻ ከሚለው ቃል የተገኘ ነው።

ዋሽራ ከሚባለው በጎጃም ወስጥ ከሚገኘው የቅኔ መዘረፊያ ቦታ ዋሽራ (academy) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ከዚህም ዋሽራዊ (academic, academical)፣ ዋሽራ(ዊ) ነፃነት (academic freedom)፣ ዋሽራ(ዊ) ችረት (academic stream)፣ ዋሽራ(ዊ)አመት (academic year)፣ ዋሽራ፣ ዋሽረኛ (academician)፣ ዋሽራፍና (academism, academicism) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። እንዲሁም ዋሽራ የሚለውን ቃል ጌ(ምድር) ከሚለው የግእዝ ቃል ጋር በማጣመር ዋሽርጌ (academia, academe) የሚለውን ቃል እናገኛለን።

ከሳይንስ ብርሃን (ብርሃን ገላጭ) ከሚለው ቃል ከርሃን (genius) እና ከርሃንነት (genius) የሚለውን ቃላት እናገኛለን። ተስጥኦ የሚለውን ቃል ደግሞ - ለማርባት ይመቸን ዘንድ በማሳጠር - ተስጦ (talent) እና ትስጥ (talented) የሚለውን ቃላት እናገኛለን። ለምሳሌ ያህል "Talent hits a target no one else can hit; Genius hits a target no one else can see" የሚለው የጀርመናዊው ፈላስፋ የአርተር ሾፕንሃውር (Arthur Schopenhauer) ጥቅስ «ተስጦ ማንም የማይመታውን አላማ ሲመታ፣ ከርሃን ደግሞ ማንም የማያየውን አላማ ይመታል» ተብሎ ባጭሩ ሊተረጎም ይችላል ማለት ነው። በዚህ ክፍል የተጠቀሱት ቃላት በድጋሚ በሚከተለው ሰንጠረዥ ላይ ተዘርዘረዋል።

ትምህርታዊ ማዕረጎች			
academician	ዋሽረኛ	full professor	ሙሉ ነብታሚ
academy	ዋሽራ	assistant professor	ረዳት ነብታሚ
faculty	ቫሚር	associate professor	ጓዳኝ ነብታሚ
monitor	ሰልታሪ	professor emeritus	አረጋዊ ነብታሚ
director	ቀጣጭ	teaching assistant	ረዳት መምር
instructor	ደብጃሪ	intelligentisa	ጎልማሪወች
lecturer	ነቀጃሚ	genius	ከርሃን
dean	ሆፋ	talent	ተስጦ
professor	ነብታሚ		

ስላነበቡኝ አኩቴ (Thank you):: በሌላ ጠማር እስከምንገኛኝ ድረስ ደህና ይሰንብቱ፣ አብሔር (God) - የጦቢያ አምላክ - ይጠብቅዎ:: አኩተ ማለት በግእዝ አመሰገነ ማለት ነው። ግሱም ሰረባ አኩተ (to thank)፣ እኩት (thanked) ፣ አኳች (one who thanks)፣ እኩታ (thanking) እያለ ይሄዳል። እንግዲህ አኩቴ የሚለው አጭር ቃል - አመሰግናለሁ የሚለውን የተንዛዛ ቃል በማስወገድ - እኩታ እንዲለምድብን - ለተደረገልን ነገር ሁሉ እንድናኩት - እገዛ ያደርጋል ማለት ነው።

መስፍን አረጋ ዘብሔረ ጦቢያ